

PIOTR ZAPAŁOWICZ

WOLNY RYNEK A SOCJALIZM XXI WIEKU

*Porównanie polityki gospodarczej
Augusto Pinocheta w Chile
i Hugo Cháveza w Wenezueli*

Piotr Zapałowicz

***Wolny rynek
a socjalizm XXI wieku***

Porównanie polityki gospodarczej rządów Augusto Pinocheta w Chile i Hugo Chaveza w Wenezueli

PAFERE

Polsko-Amerykańska Fundacja
Edukacji i Rozwoju Ekonomicznego

Warszawa 2013

Copyright © by Piotr Zapałowicz
& Fundacja PAFERE

Wydanie I
ISBN: 978-83-63421-03-8

Projekt okładki:
Piotr Toboła
Redakcja i korekta:
Zespół

Wydawca:
Polsko-Amerykańska Fundacja Edukacji
i Rozwoju Ekonomicznego PAFERE
ul. Mickiewicza 16/12A
01-517 Warszawa
www.pafere.org
pafere@pafere.org
Tel. 22 215 72 22

Sprzedaż książki w Internecie:
www.sklep.pafere.org

Spis treści:

Wstęp

9

Przedmowa

9

1. Teza

12

2. Struktura pracy, metoda badawcza

12

Rozdział I

Wprowadzenie geograficzno-historyczne 15

1. Chile 15

2. Wenezuela 32

Rozdział II

Polityka gospodarcza Augusto Pinocheta w Chile 53

1. Poglądy Milтона Friedmana, libertarianizm i historia tzw. „Chicago Boys”; „pinochetyzm” czyli system polityczny lat 1973-1990

53

2. Reformy ekonomiczne Augusto Pinocheta

63

3. Efekty długoterminowe:

Sytuacja gospodarcza Chile w latach 90. XX wieku.

105

Rozdział III

Polityka gospodarcza Hugo Cháveza w Wenezueli

119

1. Filozofia Simóna Bolívara i pozostałe inspiracje Hugo Cháveza.

119

2. Reformy ekonomiczne Hugo Cháveza

130

3. Efekty krótkoterminowe: sytuacja ekonomiczna w Wenezueli na początku XXI wieku; krytyka i apoteoza przemian dokonanych w okresie Rewolucji Boliwariańskiej
176
4. Przewidywane efekty długoterminowe
191

Rozdział IV

Porównanie

205

1. Metodyka porównania
205
2. Porównanie polityczne
215
3. Porównanie sytuacji geograficznej, ekonomicznej i politycznej obu krajów przed analizowanym okresem (Chile w 1973 r. i Wenezuela w 1999 r.)
221
4. Porównanie założeń filozoficznych
230
5. Porównanie zastosowanych reform
232
6. Porównanie krótkoterminowych efektów makroekonomicznych
246
7. Podsumowanie
254

Bibliografia

256

Podziękowania

Dziękuję:

Bogu Wszechmogącemu, który pomimo tego, że nie zasługuję, zawsze obdarza mnie ogromem łask;

Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Santiago de Chile za możliwość uczestnictwa w praktykach studenckich organizowanych przez Ambasadę oraz skorzystania z materiałów książkowych i konferencyjnych Ambasady, a w szczególności **Panu Ambasadorowi Ryszardowi Piaseckiemu** za pomoc w zrozumieniu realiów rządzących dzisiejszym Chile i ciekawe dyskusje na temat przeszłości i przyszłości kraju;

Uniwersytetom: Katolickiemu w Santiago, **Katolickiemu im. Andrésa Bello** w Caracas, **Chilijskiemu, Diego Portalesa, Chicagowskiemu, Wrocławskiemu i Ekonomicznemu, Instytutowi Wyższych Studiów Administracyjnych (IESA)** w Caracas, **Bibliotece Narodowej Chile, Bibliotece Narodowej Wenezueli, Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej i Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej** za udostępnienie materiałów źródłowych do niniejszej pracy;

Pani Inés Lucii Pinochet Hiriart, Panu Cristiánowi Candia i jego **Żonie Maríi Eugonii, Panu Józefowi „Pepe” Hosiassonowi, Glorii Aparra Paillas, Karli Espinoza** i innym mieszkańcom Chile za ciekawe rozmowy i dyskusje na tematy związane z niniejszą pracą i nie tylko oraz pomoc w zbieraniu materiałów na temat Chile;

Atlas Economic Research Foundation, a w szczególności **Prof. Alejandro Chafuenowi**, za stypendium naukowe, które pozwoliło mi sfinansować wielce owocny wyjazd studyjny do Wenezueli;

Organizacji **CEDICE Libertad** za bezcenną pomoc okazaną w trakcie mojego pobytu w Caracas, w zakresie zbierania materiałów, a także zrozumienia realiów rządzących dzisiejszą Wenezuelą. W szczególności podziękowania kieruję do dyrektora CEDICE, Pani **Rocío Guijarro**, a także do Pani **Alicii Sepúlveda** i pozostałych pracowników CEDICE;

Panom: **dr José Luisowi Sosa-Estanga** i **dr Hassanowi Akramowi**, Pani **Ewie Sapieżyńskiej**, Panom: **Vladimirowi Chelminskiemu**, **Diego Gonzalezowi**, **Aquilesowi Martini**, **Avilio Lavarca**, **Felipe Benítesowi**, **Prof. Victorowi Olivo**, **Prof. Carlosowi Machado**, **Asdrúbalowi Oliveros**, **anonimowemu urzędnikowi PDVSA** oraz Pani **Prof. Genny Zúñiga** za ciekawe rozmowy i dyskusje na tematy związane z niniejszą pracą i nie tylko, oraz pomoc w zbieraniu materiałów na temat Wenezueli;

oraz

Panu **Prof. dr hab. Stanisławowi Czai** za pomoc merytoryczną i warsztatową w przygotowywaniu pierwotnej wersji niniejszej pracy.

Wstęp

Moje zainteresowanie Ameryką Łacińską rozpoczęło się już kilka lat temu. Poszukując informacji na temat polityk gospodarczych w różnych krajach świata, które mogłyby być ciekawe z punktu widzenia optymalnej strategii gospodarczej dla Polski, napotkałem kiedyś na zróżnicowane artykuły i opracowania dotyczące krajów tego regionu, w szczególności zaś Chile – podawanego w literaturze jako kraj liberalnego „cudu gospodarczego” oraz Wenezueli – nazywanej krajem realizującym w praktyce ideę „socjalizmu XXI w.”. Diametralne różnice w ocenach przemian w obu krajach, znajdujące się w literaturze, spowodowały u mnie dysonans poznawczy; jak to jest możliwe, że w krajach o podobnej historii, kulturze i sytuacji geopolitycznej, realizuje się tak odległe od siebie strategie? Która zatem z tych strategii jest obiektywnie lepsza z punktu widzenia krajów znajdujących się w Ameryce Południowej?

Z tegoż powodu, gdy przyszło mi wybrać temat pracy magisterskiej, stwierdziłem, że najlepiej będzie samemu przeprowadzić dochodzenie w sprawie tego problemu badawczego i dokonać analizy odpowiadającej na pytanie, która polityka gospodarcza – czy ta realizowana przez generała Augusto Pinocheta w Chile, czy też przez prezydenta Hugo Cháveza w Wenezueli – lepiej wpłynęła na rozwój gospodarczy kraju.

Po dokonaniu wyboru tematu pracy magisterskiej, naturalnie następnym krokiem było poszukiwanie materiałów źródłowych do jej napisania. Tu natknąłem się na obiektywny problem: brakuje bowiem w języku polskim rzetelnych opracowań, które dotyczyłyby polityki gospodarczej któregośkolwiek z tych krajów. Polscy badacze bowiem przede wszystkim koncentrują się na politycznych aspektach reżimów; można znaleźć w li-

teraturze wiele druków polskich, a także przetłumaczonych na język polski i opracowanych lub opatrzonych wstępem przez Polaków, dotyczących choćby łamania praw człowieka w Chile¹, nie ma natomiast źródeł strictly ekonomicznych, dotyczących gospodarczych reform junty wojskowej. O Wenezueli natomiast, zapewne z uwagi na świeżość historii i nadal trwające rządy administracji Cháveza, nie sposób znaleźć żadnych kompleksowych opracowań polskojęzycznych.

Niewielka ilość dostępnych w Polsce źródeł niezbędnych z punktu widzenia niniejszej pracy przyczyniła się do mojej decyzji o podróży do Chile lub Wenezueli, by tam poszukiwać materiałów źródłowych w języku hiszpańskim. Dokonałem tego w czerwcu 2010 r., wyjeżdżając na praktyki studenckie do Santiago de Chile, organizowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Praca w Ambasadzie Rzeczypospolitej w Chile pomogła mi nie tylko w poznaniu sposobu działania placówki dyplomatycznej, lecz także, a może przede wszystkim, pozwoliła na skorzystanie z kilkuset książek oraz czasopism umieszczonych w kilkunastu bibliotekach w stolicy Chile i wybór źródeł, które okazały się przydatne z punktu widzenia niniejszej pracy.

Praca została zakończona w maju 2011 r. i miesiąc później obroniłem ją na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, uzyskując tytuł magistra. Za namową znajomych oraz Profesora zdecydowałem się wysłać ją na konkurs organizowany przez Fundację PAFERE, na najlepszą pracę magisterską z dziedziny ekonomii. Ku mojemu zaskoczeniu wygrałem; w związku z tym otrzymałem nagrodę polegającą na wydaniu pracy w formie książkowej oraz udziale w konferencji Acton University w USA. Z tego też powodu zdecydowałem się na wyjazd do Wenezueli, by tam poszukiwać materiałów w celu aktualizacji. To udało mi się w sierpniu 2012 r., dzięki pomocy finansowej i organizacyjnej Fundacji Atlas oraz organizacji CEDICE Libertad.

Źródła użyte przy tworzeniu tej pracy można podzielić na kilka kategorii. Podstawowy podział, wymieniany wielokrotnie w przekroju tej pracy, to źródła prawicowe i lewicowe:

- za **źródła prawicowe** uznawałem przede wszystkim takie książki lub artykuły, które zostały wydane za pośrednictwem rządu Chile w latach 1973-1990, których autorami są osoby powiązane z reżimem Augusto Pinocheta, osoby pozostające w mniej lub bardziej ścisłym związku z juntą wojskową (np. ekonomiści Chicago Boys czy córka dyktatora Inés Lucía

Pinochet Hiriart), osoby wchodzące w skład prawicowej lub rynkowej opozycji wobec reżimu Hugo Cháveza oraz publicyści „Gazety Polskiej” lub tygodnika „Najwyższy Czas!”;

- za **źródła lewicowe** uznawałem przede wszystkim takie książki lub artykuły, które zostały wydane za pośrednictwem rządu Chile w latach 1970-1973 lub Wenezueli w latach 1999-2011 oraz w oficjalnym obiegu w Polsce przed 1989 r., lub których autorami są osoby powiązane z reżimem Salvadora Allende albo Hugo Cháveza, osoby pozostające w mniej lub bardziej ścisłym związku z administracją boliwariańską (np. popierający Zjednoczoną Partię Socjalistyczną dr José Luis Sosa Estanga), osoby wchodzące w skład lewicowej lub socjalistycznej opozycji wobec reżimu Augusto Pinocheta i większość publicystów „Gazety Wyborczej”.

Podział ten stworzony został oraz replikowany jest przez cały dokument przede wszystkim po to, by uświadomić Szanownego Czytelnika o niebezpieczeństwie wynikającym z bezgranicznej wiary nie tylko w prawdziwość podstaw opinii zaangażowanych politycznie autorów, lecz także przekazywane przez nich dane liczbowe. Kilkakrotnie w niniejszej pracy wykazane są ostentacyjne nieścisłości w pewnych źródłach, wynikające z krzewienia propagandy lub dopasowywania danych do założonych tez. Innym powodem dla stworzenia tego podziału jest fakt, że duża część tekstów źródłowych niestety nawet nie sili się na obiektywizm i przez to bardzo istotne jest uważne i krytyczne podejście do informacji.

Nie uważam, że można tę pracę uznać za w pełni obiektywną. Pełny obiektywizm jest utopią, niemniej w niniejszej pracy starałem się tak dobierać źródła, by jak najmniej z nich było zaangażowanych politycznie, pozostałe natomiast reprezentowały jak najszersze spektrum opinii.

Oddaję zatem Szanownym Czytelnikom tekst, który jest efektem mojej nauki na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu w latach 2006-2011 oraz pracy badawczej w Polsce, Chile, USA i Wenezueli w latach 2010-2012. Mam szczerą nadzieję, że przeprowadzone w sposób naukowy badanie polityk gospodarczych Chile w latach 1973-1990 oraz Wenezueli od 1999 r. przyczyni się do wzrostu zainteresowania historią gospodarczą krajów regionu Ameryki Łacińskiej wśród Szanownych Czytelników oraz pozwoli na wyciągnięcie wniosków na przyszłość również dla Polski. Liczę na to, że polski Czytelnik będzie mógł samodzielnie stwierdzić, jaka jest optymalna strategia gospodarcza dla krajów rozwijających się, i jakie konkluzje wynikają z niniejszej analizy dla polityki gospodarczej naszego kraju.

1. Teza

Przeprowadzone dochodzenie naukowe podporządkowane jest wykazaniu podobieństw i różnic pomiędzy warunkami dla rozwoju gospodarczego Chile i Wenezueli, strategiami obu administracji na różnych polach polityki gospodarczej obu krajów oraz pomiędzy efektami tychże polityk i na tej podstawie zostanie przedstawiona ocena wyższości którejs z zastosowanych strategii. Ponieważ istnieje wiele źródeł wymieniających pojęcie „chilijskiego cudu gospodarczego” jako określenia dla efektów polityki gospodarczej junty wojskowej Augusto Pinocheta w Chile², natomiast brak podobnych źródeł dotyczących Wenezueli, teza brzmi następująco:

Spośród dwu przeanalizowanych polityk gospodarczych, lepsza była ta, która przyniosła bardziej pozytywne skutki dla gospodarki; była to więc polityka gospodarcza Augusto Pinocheta w Chile, ponieważ jej efektem był „cud gospodarczy”, czyli okres szybkiego wzrostu gospodarczego trwający od połowy lat 80. aż do końca lat 90.

2. Struktura pracy, metoda badawcza.

Praca niniejsza składa się z pięciu rozdziałów:

Rozdział 1. Wstęp.

Rozdział 2. Wprowadzenie geograficzno-historyczne. W rozdziale tym znaleźć można najważniejsze aspekty składające się na warunki do rozwoju gospodarczego, które charakteryzowały oba kraje przed analizowanymi okresami w ich historii gospodarczej. W szczególności dotyczą one: zasobów naturalnych, populacji oraz historii obu krajów ze szczególną wagą przywiązaną do warunków polityczno-ekonomicznych tuż przed analizowanymi okresami (czyli odpowiednio w 1973 r. w Chile i w 1999 r. w Wenezueli).

Rozdział 3. Polityka gospodarcza Augusto Pinocheta w Chile. Rozdział ten koncentruje się na analizie zastosowanej przez juntę wojskową w latach 1973-1990 polityki gospodarczej. W szczególności przeanalizowane zostaną: podstawy filozoficzne strategii gospodarczej junty, system polityczny, w ramach którego stosowano politykę gospodarczą, stanowisko junty wojskowej wobec polityki gospodarczej, zakres ingerencji państwa w gospodarkę i szczegółowe polityki: względem sektora finansowe-

go, rynku pracy, handlu zagranicznego; budżetową, społeczną, pieniężną i walutową, rolną, względem systemu emerytalnego, edukacji wyższej oraz ubezpieczeń zdrowotnych. Prócz tego przedstawione zostaną krótko- i długoterminowe efekty zastosowanej polityki gospodarczej.

Rozdział 4. Polityka gospodarcza Hugo Cháveza w Wenezueli. Jest to rozdział o niemal identycznej strukturze jak poprzedni, z tym, że dotyczy Wenezueli po 1999 r. Do przedmiotowych polityk dodano energetyczną, ponieważ jest to bardzo istotny element państwowego wpływu na gospodarkę tego kraju.

Rozdział 5. Porównanie. Rozdział ten przedstawia podobieństwa i różnice pomiędzy poszczególnymi aspektami dotyczącymi obu krajów, analizowanymi w poprzednich rozdziałach. Kończy się on konkluzją dotyczącą potwierdzenia lub obalenia założonej tezy.

Ze swojego założenia praca ta jest dokumentem badawczym. Nie są mi znane druki zwarte, ani inne materiały naukowe, które dokonywałyby analizy porównawczej polityk gospodarczych tychże dwu administracji rządzących. Niniejsza praca ma więc charakter twórczy: użyte źródła dotyczą każdej polityki gospodarczej z osobna, i dopiero na podstawie ich analizy dokonywano porównania. Każde zdanie i akapit, w których znajdują się dane liczbowe lub cytaty, opatrzone są przypisami odnoszącymi się do źródeł pochodzenia tych informacji. Tym niemniej wszystkie informacje w tej pracy, które nie stanowią osobistej opinii autora, pochodzą z konkretnego druku zwartego, czasopisma, materiału konferencyjnego lub strony internetowej, wymienionej w przypisie. Jedyne ostatni, piąty rozdział, jest w praktyce pozbawiony przypisów, ponieważ bazuje prawie w całości na danych wymienianych we wcześniejszych rozdziałach. W przypadku nieznacznej rozbieżności pomiędzy źródłami, w pierwszej kolejności dawana była wiara danym podawanym przez źródła hiszpańskojęzyczne; jeśli zaś rozbieżność była znacząca, zaznaczono to w odpowiednich przypisach.

Przypisy do Wstępu:

¹ Zob. Labarca Goddard Eduardo, *Chile w czerwieni*, Książka i Wiedza, Warszawa 1976, przedmowa Mirosława Ikonowicza.

² Określenie „cud gospodarczy” lub „chilijski cud” znaleźć można w wielu polskich źródłach, np. Domosławski Artur, *Dyktator reformator*, „Gazeta Wyborcza” nr 245/1998, s. 9, Fijor Jan M., *Dwaj panowie P. czyli cud w Chile*, „Ga-

zeta Polska” nr 29/1999, s. 11, oraz światowych, np. Toye John, *Structural adjustment in employment policy: issues and experience*, International Labour Organization, Geneva 1995, s. 55. Lewicowe publikacje rozprawiają się z „mitem cudu”, np. Galdámez Muñoz Mario, *Chilijski „cud” gospodarczy to neoliberalna machina marketingowa (wywiad z Tomásem Hirschem)*, „Le Monde Diplomatique (ed. polska)”, nr 7/2006, s. 10-11, Correa Sofía *et al.*, *Historia del siglo XX chileno*, Editorial Sudamericana, Santiago 2001, s. 294 i nast.

Nie da się ukryć, że cuda w ekonomii nie istnieją; istnieć mogą co najwyżej okresy szybkiego i stabilnego wzrostu gospodarczego. Określenie „cud gospodarczy” jest krzywdzące dla administracji rządzącej krajem, ponieważ implikuje, że rozwój dokonał się w sposób nadprzyrodzony, a nie dzięki celowym jej działaniom.

Rozdział I

Wprowadzenie geograficzno-historyczne

1. Chile

a) Zasoby naturalne

Surowce. Chile to kraj stosunkowo bogaty w surowce kopalne. Od 1844 roku, kiedy zaczęto prowadzić statystyki, mają one niezmiennie wielki udział w eksporcie chilijskim. Do niedawna, bardzo istotnym bogactwem mineralnym Chile była tzw. saletra chilijska, czyli azotan sodu (nitronatryt, NaNO_3), wykorzystywany głównie jako konserwant i nawóz nieorganiczny. W XIX wieku ten minerał był na tyle ważny, że prowadzono wojnę o dostęp do niego, ponieważ używany był na dużą skalę do produkcji materiałów wybuchowych (wojna o saletrę toczona była w latach 1879-1883, zakończona zwycięstwem Chile nad połączonymi siłami Peru i Boliwii). W 2003 roku z Chile wyeksportowano 1,01 mln ton pochodnych saletry (w szczególności azotanu potasu) oraz samego surowca, zaś wartość ta rosła z roku na rok³.

Najważniejszym surowcem kopalnym Chile jest miedź. Od wielu lat Chile zajmuje pierwsze miejsce na świecie pod względem wydobycia miedzi; w 2008 roku odpowiadało za ok. 34,6% światowego wydobycia, zaś w 2009: ok. 33,7%, wydobywając w tych latach odpowiednio 5,33 i 5,32 mln ton. Dla porównania następane kraje, Stany Zjednoczone i Peru, wydobywały w tym czasie po nie więcej niż 1,3 mln ton, zaś Polska – 10. kraj rankingu największych producentów miedzi – 0,44 mln ton. Znane zasoby miedzi na terenie Chile szacowane są na 160 mln ton⁴. Spośród dziesięciu największych kopalni miedzi na świecie, pięć znajduje się w Chile, w tym druga największa kopalnia odkrywkowa świata – Chuquibambilla. Dzięki